

■ Наш Кодэкс

Акадэмік Уладзімір ГНІЛАМЁДАЎ:

■ Асоба

ГЭТА ВЕЛЬМІ ЗРУЧНА

Мікалай ГАЙБА,
дырэктар дома-музея
Адама Міцкевіча
ў Навагрудку:

— Ні ў адной краіне свету няма такога дакумента, як Кодэкс аб культуры: у ім аб'яднаны нарматыўныя прававыя акты з розных сфер, і гэта вельмі зручна.

Раней прымаўся нейкі іншы закон, датычны культуры, папярэдні скасоўваўся, а хтосьці мог быць не ў курсе. Кодэкс з'яўляецца вышэйшым за ўсе ранейшыя паставы — калі нехта прапусціў пэўны важны дакумент, які рэгулюе яго сферу, зможна адшукаць усё ў кодэксе.

Напрыклад, некаторыя музеі значацца ў будынках, якія з'яўляюцца гісторыка-культурнай каштоўнасцю. Раней нам даводзілася спецыяльна шукаць дакументы па ахове гэтага помніка, яго ўліку ў іншых крыніцах. А цяпер яны, умоўна кажучы, сабраны ў адной кнізе: проста адкрываеш адпаведны раздзел і знаходзіш. Гэта, безумоўна, плюс.

Спрощаны працэс стварэння новых музеяў, у тым ліку пад адкрытым небам. Усё часцей з'яўляюцца прыватныя, напрыклад музей праса ў Гродне, музей мёду. Таму гэта знайшло адлюстраванне ў кодэксе.

Пры стварэнні школьнага або прыватнага музея цяпер абавязкова павінна быць адзінка музейнага супрацоўніка. Бо часта музейная праца ў школах праводзіцца на грамадскіх пачатках — настаўнік захоўвае экспазіцыю, не маючы пасады. Цяпер жа захавальнік або іншы супрацоўнік у музеі павінен быць абавязкова. Таму, займаючыся такой працай, чалавек, натуральна, будзе атрымліваць дадатковыя грошы.

У Кодэксе прапісана, што будынак, у якім знаходзіцца музей, павінен адпавядаць пэўным нормам — мець адпаведны рамонт, асвятленне, водазабеспячэнне.

Раней быў закон аб экспазіцыях і музейных фондах. У ім распісвалася, як ствараюцца экспазіцыі, якое выбіраецца архітэктурна-праектнае рашэнне, якія тэрміны выканання работ і іншае. Усе гэтыя правілы захаваліся і таксама адлюстраваны ў дакуменце.

Кодэкс распрацоўваўся паўтара года. У музеі і іншыя ўстановы культуры накіроўваліся лісты з просьбай даслаць свае папраўкі ў праект кодэкса. Таксама добра, што да прыняцця дакумент знаходзіцца на сайце Міністэрства культуры і кожны ахвотны мог з ім азнаёміцца. І непа-срэдна на сайце дзяліцца думкамі ці звяртацца з прапановамі праз свае ўстановы культуры

«Кожны пісьменнік стварае сваю літаратуру»

Яго паважаюць. З ім раяцца. Многія маладыя літаратуразнаўцы выбіраюць менавіта яго як навуковага кіраўніка іх дысертацый. І гэта цалкам лагічна: за плячыма Уладзіміра ГНІЛАМЁДАВА, доктара філалагічных навук, акадэміка Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі — багаты даследчыцкі і творчы досвед. Ён выхаваў больш як чатыры дзясяткі аспірантаў, стварыў звыш дзясятка літаратуразнаўчых манаграфій, з грунтоўнымі раманамі, аповесцямі выступае ў друку і як пісьменнік. Мы гутарым з Уладзімірам Васілевічам пра важнасць быць шчырым у творчасці, неабходнасць перачытвання класікі і ўменне здзіўляцца як адну з важных рысаў чалавека.

— Сёння часта кажуць пра вяртанне папулярнасці прозы вялікай формы. Вы таксама ў сваёй творчасці звярнуліся да жанру рамана, больш за тое, аб'ядналі іх у тэтралогію. Чаму аддалі перавагу гэтай форме?

— Сапраўды, ёсць вяртанне да вялікай формы ў розных літаратурах свету, але мне падаецца што беларуская не спяшаецца ў гэтым пытанні. У нас выходзіць не так і шмат раманаў. Што ж да мяне, то, магчыма, пайшоў гэтым шляхам, бо літаратуразнаўства не давала ўсіх магчымасцяў асэнсаваць свой час, усё XX стагоддзе, сучаснікаў, гістарычныя асобы, змену пакаленняў, якія дае белетрыстыка. Я паспрабаваў — гэта было ў час перабудовы, шмат раіўся з прафесарам Уладзімірам Калеснікам, іншымі калегамі. Яны мяне натхнілі — і пачаў пісаць. Гэта ж цікава, прыгадаць тых, з кім калісьці жыў, аднавяскоўцаў, знаёмых, землякоў, іх непаўторныя характары. Нездарма ж пісьменнік Мілан Кундэра называе раман «замкам незабыўнага». Гэта памяць, якая заўсёды жывая. Яна ажыўляе людзей і калізіі нашага жыцця.

— Як лічыце, чаму айчынным аўтарам усё ж такі не спяшаюцца пісаць раманы?

— З аднаго боку раман дастае глыбіні ўнутранага свету персанажаў, а з другога — гэта жанр дзяржаўны, палітычны. І ў час, калі Беларусь стала незалежнай краінай, літаратура павінна падтрымаць яе незалежнасць менавіта раманамі. Якім сучасным эпохам, праз які вярта паказаць лёс народа на пакрычастых калянах гісторыі: паказаць набыткі, страты, прыгадаць мінулае, зазірнуць у будучыню, ацаніць нашы магчымасці. Гэта вельмі адказны жанр, працаёмкі, ён патрабуе ўсяго. Магчыма, таму пісьменнікі ахвотней бяруцца за навалы, апавяданні.

— На набыткі якіх творцаў арыентуецеся? Хто для вас — ідэальны раманист?

— Ідэальны назваць цяжка. Можна, іх і няма. Хоць кожны пісьменнік у сваёй творчасці імкнецца да напісання ідэальнага твора. Я вельмі паважаю творчасць Кузьмы Чорнага, ён таленавіты пісьменнік-этык, які выдатна ведаў гісторыю, псіхалогію, адчуваў беларускі лёс. З замежных назваў бы Томаса Мана, ён звярнуў увагу не толькі на нашу свядомасць, псіхіку на паверхні, а пайшоў у глыбіню, у падсвядомасць. Сюды дадаў бы амерыканца Уільяма Фолкнера. Яго трылогія «Вёсачка. Горад. Асабняк» — дасканалы твор. Яшчэ прыгадаў бы Джэймса Джойса, Франца Кафку, Марселя Пруста. Захапляюся Іванам Буніным, хоць ён напісаў толькі адзін раман, але несумненна выдатны. У жанравым сэнсе і ў сэнсе паэтыкі ён мне блізка, бо паказвае не толькі жыццё душы, інтэлекту, думкі. Гэта вельмі пачуццёвы, эмацыянальны твор. Мяне таксама цікавіць і бліжэйшая да нас сучасная літаратура. Вельмі радуюся, калі бачу творчую ўдачу пісьменніка. Напрыклад, усцешылі раманы Пітэра Зюскінда «Парфюмер» і «Імя ружы» Умберта Эка.

«Класічныя творы напісаныя не толькі на патрэбу аднаго дня, але і на вялікую перспектыву, яны — неацэнная скарбніца нашай духоўнасці, памяці, перажытага».

— У чым, на вашу думку, палягае розніца ў творчых падыходах празаікаў XX і XXI стагоддзяў?

— Сёння ўзрастае індывідуальны пачатак. Ва ўсім: у культуры, літаратуры, мастацтве, у жыцці. Паняцце асобнасці, сваёй пачаткі, подпісу мае вялікае значэнне. Гэта пэўнага кшталту знак якасці. І кожны пісьменнік стварае сваю літаратуру. Раней руская, беларуская літаратура маглі ўспрымацца цэласна, як мацярыя, прысутнічала нейкая саборнасць. А сёння літаратура складаецца з асобных малекул, якія нібыта звязаныя з іншымі, але кож-

ная — свой свет уяўленняў, каштоўнасцяў, думак, перажыванняў. Хто на што здольны, хто як можа стараецца здзівіць чалавецтва. А здзівіць яго, мне думаецца, немагчыма. Але і ўменне здзіўляцца — гэта таксама талент. Чалавек, пазбаўлены гэтай здольнасці, варта жалю. Гэта сумны чалавек, залішне праязіны, ардынарны. Хацелася б пажадаць усім, каб у іх праявіўся талент любові да жыцця і свету і здзіўлення перад ім.

— А вас лёгка здзівіць?

— Мне здаецца, у мяне захавалася магчымасць здзіўляцца — таму, што робіцца навокал, калі здзіўняецца тое, чаго чакаў. Але што тычыцца майго досведу і ўзросту, я не задавака, я пра сябе сціплай думкі. Няма сэнсу сябе раздуваць. Які ёсць — такі ёсць, заставайся сабой, карытайся тым, што дала прырода, што адпусціў Бог, бацькі, дзяды. Будзь рады гэтаму, удзячны, лічы, што ты не абдзелены. Я лічу сябе звычайным чалавекам.

«Сёння літаратура складаецца з асобных малекул, якія нібыта звязаныя з іншымі, але кожная — свой свет уяўленняў, каштоўнасцяў, думак, перажыванняў».

— Вы шмат працуеце з аспірантамі, маладымі літаратуразнаўцамі. А тут ці ёсць адрозненне паміж пакаленнямі навукоўцаў?

— Вядома, сённяшняе пакаленне адрозніваецца ад папярэдняга. Я не хачу сказаць, што яго лепшае ці горшае. Проста новае. Метадалогія літаратуразнаўства змянілася, ім даводзіцца асвойваць новыя падыходы, дысцыпліны, што суседнічаюць з літаратуразнаўствам. Сённяшнія аспіранты — таленавітыя, яны любяць і літаратуру, і навуку пра яе.

— А ў якім кірунку вярта праводзіць літаратуразнаўчыя даследаванні? Якія тэмы, аспекты яшчэ застаюцца недастаткова вывучанымі?

— Працы хопіць усім. Трэба нанова перагледзець гісторыю беларускай літаратуры, асабліва XX стагоддзя. З пункту гледжання дзяржаўнай незалежнасці, суверэннасці, нацыянальнай самабытнасці, міжнароднага культурнага супрацоўніцтва. Варта засведчыць, што мы — паўнаважныя члены міжнароднай супольнасці. Таму трэба развіваць кампаратывістыку, пісаць пра сувязі нашай літаратуры з замежнымі — кантактныя, якія ёсць з блізкімі суседзямі і славянскім светам, і з далёкімі краінамі — Італіяй, Францыяй, Амерыкай. Варта прааналізаваць і тыпалагічныя сувязі, бо свет, культура развіваюцца па агульных, аб'ектыўных законах, якія ў розных культурах, краінах праяўляюць сябе аднолькава.

— Сёння часта кажуць пра неабходнасць перачытвання класікі. Няўжо яе сапраўды варта штораз пераглядаць, праводзіць новыя даследаванні даўно вядомых твораў?

— Класіка мае ўласцівае працяглае жыццё праз стагоддзі. Як ні дзіўна, гэтыя творы з цягам часу крыху змяняюць сэнс. Магчыма, у сямнацічным свеце твора штосьці адбываецца, і мы адтуль здабываем новыя думкі, ідэі. Класіка — гэта тое, што жыве, яна ўвесь час нешта нам паказвае. Так, купалаўскую п'есу «Тутэйшыя» паставілі ў часы перабудовы — і твор аказаўся сучасным, рэжысёр яго прачытаў па-свойму ў

адпаведнасці з выклікамі часу. Час выклікае ў класіцы новыя аспекты, якія мы раней не бачылі. Магчыма, нават сам аўтар, калі пісаў, іх не бачыў. Гэта таямніца слова, мовы. І сама мова адкрывае ў сабе іншыя сэнсы, падчас узбагачаецца тым, што сустракаецца з новымі рэчамі, з'явамі, шукае для іх новыя найменні, а часам звяртаецца ў архівы, у глыбіні памяці, мінулае. Таму класіка жыве. Гэтыя тэксты створаныя не толькі на патрэбу аднаго дня, але і на вялікую перспектыву, яны — неацэнная скарбніца нашай духоўнасці, памяці, перажытага.

— У скарбонцы напісанага вамі — больш як дзясятка манаграфій. Якая з кніг для вас найбольш знакавая як для даследчыка?

— Калі разглядаць работы манаграфічнага характару, то адзначу «Жыццё і торчасць Янкі Купалы». Лічу, што гэта карысная кніга, яна вытрымала некалькі перавыданняў. Тым не менш яе можна было б і ўзбагаціць. Мне здаецца не-благод і кніга пра паэзію «Ад старажытнасці да сучаснасці», тут я пастараўся асвятліць пытанні адметнасцяў паэзіі, беларускай перадусім, як яна развівалася, што сабой стыльва ўяўляе, разгледзець уклад буйных класікаў, такіх, як Аркадзь Куляшоў, Максім Танк, Пятрусь Броўка, Пімен Панчанка, Рыгор Барадулін, Васіль Зуёнак. Варта таксама больш пісаць пра такіх таленавітых сучасных пісьменнікаў, як Уладзімір Саламаха, Мікалай Чаргінец, Георгій Марчук, Генадзь Пашкоў, Алег Ждан, Алена Брава, Таццяна Сівец, Мікола Мятліцкі, Міхась Пазнякоў, Алесь Бадак.

«У мяне захавалася ўменне здзіўляцца — таму, што робіцца навокал, калі здзіўняецца тое, чаго чакаў».

— Над чым зараз працуеце?

— Я хацеў бы праналізаваць тое, як у нашай літаратуры адлюстравалася гісторыя. Пачынаючы ад «Слова пра паход Ігаравы» — я ўпэўнены, што гэты твор напісаў беларус, хоць тады яшчэ не было такой нацыі. Але ж нашы землі існавалі, было магутнае Полацкае княства. Нашы продкі — цікавы пасіянарны народ, і па ўсім відаць, што толькі зямляк мог гэта напісаць. Вельмі цікавыя і летапісы, а таксама творы, прысвечаныя гістарычным дзеячам, тая ж «Пахвала Вітаўту». Адметная літаратура XVI—XVII стагоддзяў, публіцыстыка, што адлюстравала царкоўна-рэлігійную палеміку. Закат надшышоў, калі ў дзяржаўным выкарыстанні забаранілі беларускую мову, але літаратура зноў узнялася ў XIX стагоддзі, яе моцна падтрымаў Адам Міцкевіч з папличнікамі — філаматамі і філарэтамі, значны ўнёсак зрабілі пачынальнікі сучаснай літаратуры ў пачатку XX стагоддзя... Гісторыя ў літаратуры ў нас багата адлюстравалася. Яе аналіз быў бы разгледзіць і працэсу фарміравання беларускай нацыянальнай свядомасці, нашага менталітэту. Тэма глыбокая і маштабная, нельга ўсе пытанні вырашыць адразу, але цікава было б зрабіць заяўку.

Таксама хацеў бы напісаць пра чалавека, праблемы маралі, духоўнасці. Я калі падумаю пра сябе — бачу, што і сам нямаю перажыў, шмат дзе пабываў, быў у розных жыццёвых пераплэтах.

— Наколькі асоба аўтара звязана з яго творчасцю? Ці павінен даследчык літаратуры, разглядаючы здабыткі пэўнага пісьменніка, звяртаць увагу на яго асабістыя якасці?

— Абавязкова. Біяграфія пісьменніка — адна з метадалагічных апораў даследчыка. Гэта ключык для разумення многіх яго твораў. «На ростанях» — гэта ж лёс Коласа, яго духоўная біяграфія. Тут можна згадаць іншых аўтараў, напрыклад Максіма Гарэцкага, Алесь Адамовіч. Біяграфія мае значэнне, таксама як і менталітэт аўтара, яго разуменне маралі, каханна. Важная і мера яго шчырасці: часта бывае, што пісьменнік вельмі закрыты, а ён павінен не саромецца называць рэчы сваімі імёнамі. І творца, які сёння хаваецца за нечым, даць сабе мала цікавы. Я паважаю смеласць. Навошта здавацца лепшым, чым ты ёсць? Сёння людзі часта маюць патрэбу ў тым, каб паспавадацца, «дастаць» з сябе нешта з перажытага, даць сабе палёжку. Гэта тонкія рэчы, але несумненна важныя.

— Ці павінен даследчык быць строгім да сябе?

— Сваёй душы нельга даваць палёгкі. Гэта адна з характарыстык даследчыка. Гэта творца, які працуе не толькі з 9 раніцы да 5 вечара. Асабліва нашай працы ў тым, што ідэі, праблемы, думкі нас ніколі не пакідаюць.

Марына ВЕСЯЛУХА. vesialuha@viazda.by